

PIOTR ŁOSSOWSKI

LITEWSKA SRR. HISTORYCZNE WYDAWNICTWA PERIODYCZNE

Poza bogatym radzieckim czasopiśmiennictwem historycznym wychodzącym centralnie, które do swego zakresu tematycznego włącza całość problematyki historii ZSRR, a w dużym też stopniu i historii powszechnej, także i poszczególne republiki radzieckie dysponują różnego rodzaju wydawnictwami periodycznymi. Tematyka ich ogranicza się jednak w zasadzie do dziejów danej republiki, rozpatrując je za to w sposób o wiele bardziej dokładny. Na przykładzie jednej z republik, Litwy, podjęta tu została próba omówienia republikańskich wydawnictw periodycznych, znacznie mniej znanych poza granicami ZSRR, niemniej jednak zasługujących z wielu względów na uwagę.

W wypadku Litwy w grę wchodzi przede wszystkim „Prace Akademii Nauk Litewskiej SRR. Seria Nauk Społecznych”¹. Zostały przejrzane cztery roczniki (1961—1964) tego wydawnictwa, w których znajduje się około 30 artykułów poświęconych nowej i najnowszej historii Litwy. Tematyka ich jest dość różnorodna. Sporo uwagi zwrócono na sprawy gospodarcze i społeczne, dość szeroko reprezentowana jest także historia polityczna Litwy, i to w aspekcie tak spraw wewnętrznych, jak i zagranicznych. Niniejszy przegląd, obejmujący okres od połowy XIX w. do końca II wojny światowej, skonstruowany jest w zasadzie według kryterium chronologii. Jednocześnie uwypuklone zostały niektóre wyodrębniające się problemy.

Spośród rozpatrywanych artykułów okresu najwcześniejszego dotyczy rozprawa O. Maksimaitienė poświęcona życiu i działalności Zygmunta Sierakowskiego². Napisana przy wykorzystaniu dotychczasowej litera-

¹ Poza wspomnianymi „Pracami Akademii Nauk Litewskiej SRR” (w oryginale: „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Darbai, Serija A — dalej: MAD) wydawany jest także w Litewskiej SRR periodyk szkół wyższych pt. „Lietuvos TSR Aukštųjų Mokyklų Mokslo Darbai”.

² O. Maksimaitienė, *Iš Zigmanto Sierakausko gyvenimo ir veiklos*, MAD, nr 1/16, 1964.

tury i archiwaliów wileńskich, stanowi skrupulatne zestawienie faktów odnoszących się do osoby wodza powstania 1863 r. na Litwie. Brak tu natomiast próby wytłumaczenia nie wyjaśnionych dotąd bądź kontrowersyjnych zagadnień, jak np. przyczyn tak licznego, wprost masowego garnięcia się chłopów litewskich pod sztandary Sierakowskiego.

Pozostałe rozprawy dotyczące XIX w. ześrodkowują się na problemach społecznych i gospodarczych. I tak dwa artykuły V. Merkysa³ mówią o kryzysie struktury cechów wileńskich w rezultacie rozwoju stosunków kapitalistycznych. Proces ten ukazany jest w dwóch aspektach, mianowicie położenia cechów na zewnątrz: coraz większego uzależniania ich od rozwijającego się kapitalistycznego przemysłu i handlu, oraz postępującego rozpadu reglamentacji feudalnej wewnątrz cechów. Artykuły oparte na bogatej bazie archiwalnej, zilustrowane licznymi przykładami i tabelami statystycznymi, stanowią wartościowy przyczynek do danego tematu.

Początków ruchu robotniczego na Litwie dotyczy artykuł E. Griškūnaitė o robotniczych kasach oporu w latach 1888—1897⁴. Ukazuje on warunki, w jakich powstały kasy oporu, oraz konkretne przejawy ich działalności. Ujęcie problemu stałoby się jeszcze pełniejsze, gdyby autorka uwzględniła ten niewątpliwie przykład i wpływ, który na rozwój kas oporu na ziemiach litewskich wywarło wcześniejsze o lat dziesięć powstanie analogicznych kas w Królestwie Polskim⁵.

L. Mulevičius w dwóch kolejnych artykułach⁶ zajmuje się położeniem tych chłopów na Litwie, którzy już przed reformą 1861 r. otrzymali wolność osobistą, ale po reformie okazali się w sytuacji gorszej od masy byłych chłopów pańszczyźnianych. W sposób dokładny, z uwzględnieniem szerokiej bazy archiwalnej i licznych danych statystycznych, autor kreśli walkę tych tzw. wolnych ludzi o ziemię aż do lat poprzedzających wybuch wojny światowej. Badana grupa chłopów nie była liczna. W dwóch guberniach: kowieńskiej i wileńskiej, obejmowała ok. 3,5 tys. gospodarstw. Można wnioskować, iż po zakończeniu określonej fazy badań nad położeniem ogółu włościan na Litwie⁷ historycy litewscy podjęli obecnie

³ V. Merkys, *Vilniaus amatininkų cechų ir stambūsų kapitalas XIX a.*, MAD, nr 1/12, 1962; tenże, *Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a.*, tamże, nr 1/14, 1963.

⁴ E. Griškūnaitė, *Kassų bor'by raboczich Litwy w 1888—1897 gg.*, MAD, nr 1/10, 1961.

⁵ I. Wołkowicz, *Początki socjalistycznego ruchu robotniczego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1952, s. 33—34.

⁶ L. Mulevičius, *Laisvųjų žmonių kova dėl žemės Lietuvoje 1864—1882 metais*, MAD, nr 2/13, 1962; tenże, *Laisvųjų žmonių žemėvalda Lietuvoje XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje*, tamże, nr 1/14, 1963.

⁷ Por. zbiór artykułów: *Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje*, Vilnius 1957.

sprawy bardziej szczegółowe, w tej liczbie analizę położenia mniejszych, wyodrębniających się grup chłopskich.

Zbliżony tematycznie do poprzedniego jest artykuł A. Tyli mówiący o położeniu robotników rolnych na Litwie w końcu XIX i początkach XX w.⁸ Autor dokonuje analizy porównawczej zarobków robotników wynagradzanych pieniędzmi, w naturze (ordynarie) i ziemią. Stwierdzając z jednej strony, iż w rezultacie dużej emigracji zarobki te ujawniały pewną tendencję zwyżkową, z drugiej konstatuje dość znaczne różnice wynagrodzeń zależnie od rejonu kraju. Ogólnie jednak zarobki robotników rolnych w guberniach litewskich były niskie: mniejsze o 25% niż w centralnych guberniach rosyjskich i aż dwukrotnie niższe niż w sąsiedniej Kurlandii.

Te właśnie wyjątkowo złe zarobki na wsi litewskiej i w ogóle ciężkie położenie chłopów traktuje L. Truska jako główną przyczynę masowej emigracji z Litwy przed I wojną światową w specjalnie poświęconym temu tematowi artykule⁹. Według autora emigracji z Litwy sprzyjały ponadto czynniki zewnętrzne, jak bliskość portów bałtyckich i granicy niemieckiej. W rezultacie emigracja z ziem litewskich, głównie do Ameryki, przybrała bardzo duże rozmiary. W latach 1868—1914 wyemigrowało 635 tys. osób, co stanowiło 25% ogólnej liczby mieszkańców. Intensywność emigracji z Litwy w przeliczeniu na jednego mieszkańca stała wśród krajów europejskich na drugim miejscu, ustępując tylko Irlandii.

Prace poświęcone całkowicie wydarzeniom XX w. otwiera grupa artykułów związanych z rewolucją 1905 r. Rozprawka E. Griškūnaitė przynosi zestawienie faktów dotyczących strajku styczniowego na Litwie, przede wszystkim w Wilnie i Kownie¹⁰. Inny artykuł tej samej autorki poświęcony jest działalności litewskich rewolucyjnych socjaldemokratów w okresie I i II Dumy¹¹.

A. Tyla zajął się walką chłopów o sporne ziemie i lasy podczas rewolucji¹². Opierając się na sumiennie wykorzystanych materiałach, przede wszystkim archiwalnych, rejestruje on tego rodzaju wystąpienia i uj-

⁸ A. Tyla, *Lietuvos žemės ūkio darbininkų padėtis XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje*, MAD, nr 2/13, 1962.

⁹ L. Truska, *Emigracija iš Lietuvos 1868—1914 metais*, MAD, nr 1/10, 1961.

¹⁰ E. Griškūnaitė, *Zabastovki raboczich Litwy w janwarc 1905 g.*, MAD, nr 2/11, 1961.

¹¹ E. Griškūnaitė, *Pozycja riewolucyonnych socyjał-diemokratow Litwy w pieriod wyborow i diejatielnosti I i II gosudarstwiennych dum*, MDA, nr 1/14, 1963.

¹² A. Tyla, *Lietuvos valstiečių kova dėl ginčytinių žemių ir miško 1905—1907 m.*, MAD, nr 1/16, 1964.

muje w formie tabel. Podkreślając, iż starcia chłopów z obszarnikami miały w niektórych rejonach kraju masowy charakter, z drugiej jednak strony przyznaje, iż walki te były wyłącznie lokalne. Ich zakres oraz zaciekłość były znacznie mniejsze niż w guberniach sąsiednich.

Pióra tego samego autora jest inny wartościowy artykuł o przeobrażeniach rewolucyjnych w gminach w 1905 r.¹³, prowadzący do wniosku, iż tu właśnie tkwił jeden z najsilniejszych i najbardziej namacalnych przejawów aktywności mas. Przeobrażenia te objęły połowę gmin w guberni suwalskiej i ponad połowę w guberni kowieńskiej (50,8% i 54,5%). Ruch nosił jednak charakter żywiłowy i nie wszędzie tam, gdzie usuwano stare, instalowane na ich miejsce nowe władze, a komitety rewolucyjne w gminach powstały tylko w pojedynczych wypadkach. Akcji tej nie towarzyszyło, jak to miało miejsce np. w guberniach nadbałtyckich, przerastanie ruchu w otwarte wystąpienia zbrojne. Na marginesie warto zaznaczyć, iż z artykułów A. Tyli odnieść można wrażenie o znacznym napięciu przede wszystkim walk politycznych na wsi litewskiej w 1905 r., o słabszym zaś natężeniu walk społecznych.

A. Gaigalaitė porusza temat z lat 1917—1920, tj. okresu, który już wielokrotnie był przedmiotem badań historyków w Litwie Radzieckiej. Pisze ona o litewskich radzieckich formacjach wojskowych¹⁴. Autorka przedstawia m. in. historię V Wileńskiego Pułku, wchodzącego w skład Zachodniej Dywizji Strzelców, a także innych pomniejszych formacji. Wspomina o wybitnych Litwinach, którzy walczyli w szeregach Armii Czerwonej, wymieniając m. in. Putnę, Uborewicza, Bałuszis-Žemajtisa i szereg innych.

Dalszych kilka artykułów skupia się na problematyce lat 1919—1926, tj. na okresie rządów parlamentarnych na Litwie. M. Maksimaitis w trzech kolejnych artykułach zajął się problemem wolności burżuazyjnych w tym okresie¹⁵. Wskazuje on przede wszystkim, iż niemal nieustanne trwanie stanu wyjątkowego sprowadzało prawie do zera wszelkie proklamowane w konstytucji prawa obywatelskie. Obowiązujące ustawy specjalne o ochronie państwa podporządkowywały władze cywilne wojskowym. Uprawnienia komendantów wojskowych w terenie były prawie nieogra-

¹³ A. Tyla, *Revoliucines valdžios kūrimasis Lietuvos valsčiuose 1905—1907 m. revoliucijoje*, MAD, nr 2/15, 1963.

¹⁴ A. Gaigalaitė, *Sowietskije litowskije wojskije formirowanija w 1917—1920 gg.*, MAD, nr 1/12, 1962.

¹⁵ M. Maksimaitis, *Karinių-administracinių organų savivalės teisinimas Lietuvoje 1919—1926 m. Ypatingais valstybės apsaugos įstatais*, MAD, nr 1/12, 1962; tenże, *Buržuazinio teisėtumo paneigimas administracinių-policinių organų antiliaudinė veikla Lietuvoje 1919—1926 m.*, tamże, nr 2/13, 1962; tenże, *Administracinių ir teisminių priemonių taikymas slopinant revoliucini judėjimą Lietuvoje 1919—1926 m.*, tamże, nr 1/14, 1963.

niczone. Autor podkreśla, iż restrykcje stanu wyjątkowego kierowały się przede wszystkim przeciwko ruchowi rewolucyjnemu. Dodać można, iż kępowały one w równym stopniu także życie mniejszości narodowych. Maksimaitis wskazuje również na fikcyjny charakter praworządności w burżuazyjnej Litwie w warunkach szczególnych uprawnień policji, a przede wszystkim w rezultacie funkcjonowania sądów wojennych, które de facto działały jako organa administracyjno-wojskowe, a nie sądowe. Artykuły Maksimaitisa mające charakter rozważań natury prawno-ustrojowej, poparte dużą liczbą przykładów, stanowią ciekawą interpretację dziejów wewnętrznych Litwy w latach 1919—1926.

Tematem artykułu S. Čepulienė jest działalność litewskich komunistów w związkach zawodowych w latach 1922—1926¹⁶. Autorka przedstawia ogólną sytuację w ruchu związkowym na Litwie. Na tym tle omawia ona pracę komunistów w związkach. Działalność ta nabrała nieco większego rozmachu w 1923 r., ale już w dwa lata później władze zlikwidowały niemal wszystkie związki opanowane przez komunistów. Dopiero rok 1926 i rządy ludowców oraz socjaldemokratów na Litwie przyniosły nie spotykany dotąd rozwój samych związków i rozmach pracy komunistów w ich szeregach. Autorka ocenia, iż ³/₄ związków zawodowych znalazło się jesienią 1926 r. pod wpływami partii komunistycznej. Przygotowywany na 1 i 2 stycznia 1927 r. zjazd jedności ruchu zawodowego otworzyć miał w pracy litewskich związków zawodowych dalsze perspektywy. Jak jednak wiadomo, przewrót prawicowy 17 grudnia 1926 r. położył kres tym nadziejom.

Próbę szerszego spojrzenia na sprawy litewskie podjęła A. Gaigalaitė w artykule o strajku chłopskim na Suwalszczyźnie w 1935 r.¹⁷. Autorka starała się uchwycić jego przyczyny i określić istotę drogą porównania z innymi tego rodzaju strajkami w Stanach Zjednoczonych, Polsce, Jugosławii. Dochodzi ona do wniosku, iż działały tu pewne ogólne przesłanki i prawidłowości, że silny bardzo wpływ wywarł kryzys światowy lat 1929—1933. Jednocześnie A. Gaigalaitė nie neguje określonych specyficznych cech strajku chłopów litewskich, który był uwarunkowany ostrą walką polityczną w kraju, wojną gospodarczą z Niemcami itp.

Problemom położenia międzynarodowego i polityki zagranicznej Litwy w okresie międzywojennym poświęconych jest również kilka artykułów. R. Žepkaitė w artykule *Litewsko-radziecki traktat pokojowy a problem*

¹⁶ S. Čepulienė, *Lietuvor KP kova už miesto ir kaimo proletarų suvenijimą revoliucinesė profsąjungose 1920—1926 m.*, MAD, nr 2/13, 1962.

¹⁷ A. Gaigalaitė, *Lietuvos ir kitų kapitalistinių šalių valstiečių streikų pobūdis imperializmo periode*, MAD, nr 2/11, 1961.

wileński¹⁸ podaje wiele interesujących szczegółów z akt litewskiego MSZ. Fakty te dotyczą przede wszystkim celów i motywów działania rządu litewskiego wobec Rosji Radzieckiej w 1920 r. Inny artykuł tej samej autorki mówi o walce narodu litewskiego w 1921 r. przeciwko próbom imperialistów podporządkowania Litwy za pomocą planów Hymansa¹⁹. W oparciu o litewskie materiały archiwalne autorka także i w tym wypadku ujawnia sporo nowych, ciekawych faktów, jak np. ten, iż ówczesny litewski rząd chrześcijańsko-demokratyczny bliski był już przyjęcia projektów Hymansa. Poza tym R. Žepkaitė obrazuje dokładnie skalę i siłę nacisków Ligi Narodów i mocarstw Ententy na rząd litewski w celu skłonienia go do porozumienia z Polską. Z drugiej jednak strony rzucają się w oczy pewne nieścisłości i luki w artykule. Np. nie można się zgodzić z autorką, iż między pierwszym a drugim projektem Hymansa nie było żadnych zasadniczych różnic. Uderza także, że przy omawianiu stosunku różnych ugrupowań litewskich do projektu Hymansa pominięta została rola, jaką odegrali wówczas narodowcy ze Smetoną i Voldemarasem na czele. To oni właśnie najostrzej występując przeciwko przyjęciu propozycji Hymansa starali się zbić sobie w ten sposób kapitał polityczny. Zwraca na to uwagę m. in. czołowy działacz Litewskiej Partii Komunistycznej Zigmas Angaretis²⁰.

W dalszym artykule R. Žepkaitė pisze o polityce Watykanu wobec Litwy w latach 1918—1927²¹. Celem artykułu — jak zaznacza autorka na wstępie — jest wykazanie wrogiej wobec państwowości litewskiej polityki Watykanu, przejawiającej się w dążności do oddania Wilna Polsce i popieraniu wysiłków polskich zmierzających do podporządkowania Litwy. Autorka pokazuje zabiegi, jakich musiał się chwycić litewski rząd chrześcijańsko-demokratyczny, starając się wytłumaczyć i usprawiedliwić politykę Watykanu w oczach społeczeństwa. W szczególnie trudnej sytuacji znalazł się on po konkordacie z Polską, w którego rezultacie Watykan uznał, iż Wilno znajduje się w granicach Polski.

E. Dirvelė podejmuje również temat z zakresu polityki zagranicznej, pisząc o litewsko-radzieckim układzie o nieagresji z 1926 r.²² Autor akcentuje, iż głównie obawa przed agresją ze strony Polski zde-

¹⁸ R. Žepkaitė, *Lietuvos-Tarybų Rusijos taikos sutartis ir Vilniaus klausimas*, MAD, nr 2/15, 1963.

¹⁹ R. Žepkaitė, *Lietuvių tautos kova prieš imperialistų mėginimus pajungti Lietuvą Hymanso projekto pagalba*, MAD, nr 2/13, 1962.

²⁰ Z. Angaretis, *Faszistiskij piereworot i razstrieł kommunarow w Litwe*, Moskwa—Leningrad 1927, s. 9.

²¹ R. Žepkaitė, *Priešiška Lietuvai Vatikano politika 1918—1927 metų laikotarpiu*, MAD, nr 1/12, 1962.

²² E. Dirvelė, *Tarybų Sąjungos ir Lietuvos nepuolimo sutarties sudarymas 1926 m.*, MAD, nr 2/11, 1961.

terminowała postępowanie rządu litewskiego przy podejmowaniu decyzji o zawarciu układu z ZSRR. Moment ten odegrał określoną rolę, ale wydaje się, iż w 1926 r., w odróżnieniu np. od r. 1927, groźba wojny Litwy z Polską nie rysowała się tak wyraźnie. Istotną rolę odgrywały tu względy polityki wewnętrznej, a przede wszystkim sprawy gospodarcze. Z rozwojem handlu z ZSRR wiązano wówczas na Litwie wielkie nadzieje. Zgodzić się natomiast wypada niewątpliwie z autorem, iż układ z ZSRR odegrał dużą i pozytywną rolę w podniesieniu autorytetu i umocnieniu położenia międzynarodowego Litwy.

A. Gaigalaitė porusza interesujący temat prób hitlerowców oderwania Kłajpedy od Litwy w latach 1933—1935²³. Opierając się szeroko na litewskich materiałach archiwalnych, autorka przedstawia dzieje ostrego napięcia w stosunkach litewsko-niemieckich, które miało miejsce w latach 1934—1935. W odpowiedzi na knowania hitlerowców w Kłajpedzie rząd litewski podjął na początku 1934 r. ostre represje, dokonując m. in. licznych aresztowań. Reakcja Niemiec polegała na wypowiedzeniu Litwie wojny gospodarczej i rozwinięciu szerokiej antylitewskiej akcji propagandowej. Mimo to w okresie od grudnia 1934 r. do marca 1935 r. odbył się proces Neumanna, Sassa i 140 współoskarżonych, w którym zapadły surowe wyroki (w tym cztery wyroki śmierci). Jednakże już w następnych miesiącach rząd litewski zmuszony został pójść na ustępstwa; przyczyn tego autorka w pełni nie ukazuje. Wybory we wrześniu 1935 r. do sejmiku kłajpedzkiego dały 80% mandatów w ręce Niemców, skazani hitlerowcy zaś zostali stopniowo w ciągu paru lat zwolnieni.

Tematyka wojny i okupacji reprezentowana jest dość wszechstronnie. Sprawą gospodarczych skutków okupacji hitlerowskiej na Litwie zajął się w dwóch artykułach J. Gréska²⁴. W sposób udokumentowany obrazuje on politykę gospodarczą okupantów oraz ich posunięcia w dziedzinie przemysłu i rolnictwa i kreśli szczegółowo rozmiary strat, które przyniosła okupacja (w przemyśle redukcja poziomu produkcji do 1/3 stanu przedwojennego, w rolnictwie — strata połowy pogłowia bydła i spadek zasiewów o 20%). Autor ukazuje także proces przejmowania na własność przez Niemców większych zakładów przemysłowych oraz niemiecką akcję kolonizacyjną na wsi, w wyniku czego osiedlono na Litwie ponad 16 tys. rodzin.

Natomiast postępowanie okupantów w dziedzinie politycznej i woj-

²³ A. Gaigalaitė, *Hitlerininkų pastangos 1933—1935 m. atplešti nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą*, MAD, nr 2/13, 1962.

²⁴ J. Gréska, *Respublikos pramonės sužlugdymas hitlerinės okupacijos metais (1941—1944 m.)*, MAD, nr 1/12, 1962; tenże, *Lietuvos žemės ūkio sužlugdymas hitlerinės okupacijos laikotarpiu (1941—1944 m.)*, tamże, nr 2/11, 1961.

skowej obrazuje rozprawa J. Dobrovolskasa²⁵. Dużo uwagi poświęca on przede wszystkim kolaboracji pewnych grup litewskich z Niemcami. Kreśli szczegółowo zmienne dzieje tej współpracy w ciągu trzech lat okupacyjnych (1941—1944). Najważniejszy był problem utworzenia litewskich formacji wojskowych w służbie Niemiec. Podjęta w marcu 1943 r. próba utworzenia litewskiego legionu SS zakończyła się niepowodzeniem. Większe rezultaty przyniosła zakrojona na niewielką skalę akcja tworzenia tzw. oddziałów samoobrony terytorialnej. Zachęcony tym kolaboracyjny samorząd litewski z gen. Kubiliuną na czele wystąpił z inicjatywą powołania regularnych formacji wojskowych. Do tworzenia ich pod nazwą „Miejscowych formacji litewskich” przystąpiono w lutym 1944 r. Użyte zostały one — z małym zresztą skutkiem — do walk przeciwko partyzantom. Gdy jednak w maju 1944 r. dowództwo niemieckie zażądało wysłania ich na front, rozpoczęły się masowe dezercje i formacje litewskie zostały przez Niemców rozwiązane. Wydaje się, iż autor niecałkowicie ukazał przyczyny tych niepowodzeń Niemców i kolaborantów litewskich, m. in. nie uwzględnił on oporu ze strony niektórych środowisk burżuazji litewskiej, orientujących się na mocarstwa zachodnie.

J. Dobrovolskas jest także autorem dwóch kolejnych artykułów poświęconych dziejom 16. litewskiej dywizji strzeleckiej Armii Radzieckiej²⁶. Obrazuje on udział tej dywizji w walkach pod Kurskiem w lipcu 1943 r. oraz w wyzwoleniu zachodniej Litwy podczas ofensywy w październiku 1944 r.

* *
*

Omówione artykuły dają obraz postępów uzyskanych przez historiografię Litwy Radzieckiej w ostatnich latach. Znacznie rozszerzył się krąg zainteresowań, badaniami objęte zostały nowe problemy z najnowszej historii Litwy. Wysoki poziom, szczególnie pod względem bogactwa wykorzystanego materiału, reprezentują prace mówiące o zagadnieniach społecznych i gospodarczych. Z drugiej jednak strony większość artykułów nosi jeszcze charakter przyczynkowski, ograniczając się do izolowanego rozpatrywania problemów Litwy. Godny podkreślenia wyjątek pod tym względem stanowi artykuł A. Gaigalaitė o strajkach

²⁵ J. Dobrovolskas, *Lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų antiliaudinių veikimas okupaciniame hitlerininkų valdžios aparate 1941—1944 m.*, MAD, nr 2/13, 1962.

²⁶ J. Dobrovolskas, *16 lietuviškoji šaulių divizija Kursko mūšyje*, MAD, nr 1/16, 1964; tenże. *16 lietuviškoji šaulių divizija kovose del Žemaitijos išvadavimo*, tamże, nr 2/17, 1964.

chłopskich. Ponadto na większości artykułów zaciążyło ujemnie ograniczenie się wyłącznie do materiałów litewskich, gdy np. przy tematach dotyczących polityki zagranicznej i położenia międzynarodowego Litwy wydawałoby się konieczne sięgnięcie również do innych obcych, a tak bogato reprezentowanych źródeł. Mimo te braki artykuły zawarte w „Pracach Akademii Nauk Litewskiej SRR” stanowią cenną literaturę, bez której nie może się obejść badacz nie tylko historii Litwy, ale w ogóle dziejów tej części Europy.